

NWSA-HUMANITIES

Received: September 2012

Accepted: January 2013

NWSA ID : 2013.8.1.4C0157

ISSN : 1308-7320

© 2013 www.newwsa.com

Hüsniye Canbay Tatar

Inonu University, Malatya-Turkey

husniye.tatar@inonu.edu.tr

SÜRGÜNLER MEKÂNI DÜNYA: GÖÇ, ÇOKKÜLTÜRLÜLÜK VE ÖTEKİLEŞTİRME

ÖZET

Göç, günümüze ait bir olgu değildir. En eski çağlardan beri insanlar bir yerden başka bir yere çeşitli sebeplerle göç etmişlerdir. Tarihi süreç içerisinde göç hareketlerinde bazı dönemlerde artış görülmüş, insanların bir kıtadan başka bir kıtaya sel gibi aktıklarına şahit olunmuştur. Günümüzde de devam eden bu akışın, miktarı ve hızı oldukça artmaktadır. İnsanlar güneyden kuzeye, doğudan batıya yaşamak için daha cazip merkezlere doğru hareket etmekte ve belirli mekânlarda yoğunluklu olarak toplanmaktadır. Devletlerin politikasını belirleyenler karşılaştıkları göç dalgaları karşısında bir taraftan ördükleri bariyerlerle göçü kontrolleri altına almaya çalışmakta diğer taraftan da ihtiyacını duydukları ucuz iş gücünü temin etmek için göçe göz yummaktadır. Göçmenlerin sayısının artmasıyla birlikte millî kültür sorgulanmaya başlanmış, çokkültürlülük politikaları tartışmanın merkezine oturmuştur. Göçmenler, azınlıklar ve mülteciler ile yerli vatandaşların karşı karşıya geldikleri sosyal hayatta yeni ötekileştirmeler ve bunun ortaya çıkardığı sıkıntılar yaşanır hale gelmiştir.

Anahtar Kelimeler: Göç, Göçmen, Çokkültürlülük, Kimlik, Öteki

WORLD, THE PLACE OF EXILES: MIGRATION, MULTICULTURALISM AND OTHERING

ABSTRACT

Migration is not a phenomenon of the present day. Since the earliest times, people have migrated from one place to another because of some various reasons. During some periods within the historical process, it had been witnessed that migration movements increased and people flooded from one continent to another continent. Amount and speed of this movement which also continues at present has been highly increasing. From South to North, from East to West, people are moving towards more attractive places in order to inhabit and gathering densely in some certain locations. The ones who determine the policy of the states are trying to get the migration under control on the one hand with the barriers they are establishing against the migration movements which they faced with, on the other hand they are overlooking the migration in order to provide cheap labor force that they need. National culture has begun to be questioned with the increasing of the immigrants and policies of multiculturalism have become the center of debate. New otherings and problems arising from these otherings have begun to be experienced within the social life in which migrants, minorities, refugees and local citizens come across.

Keywords: Migration, Immigrant, Multiculturalism, Identity, The Other

1. GİRİŞ (INTRODUCTION)

Avrupa'nın dünyayı sömürgeleştirme sürecinde anavatanından sömürgelere yönelik büyük göç hareketi yaşanmıştır. Bilhassa Amerika'nın işgali boyunca Avrupa'dan milyonlarca insan bu büyük kıtaya yayılmıştır. Kıtada uygulanan soykırımdan ötürü, yerlilerin neredeyse tümünün yok edilmeleri sebebiyle köleleştirilecek insan kalmamış, böylece Afrika'dan Amerika'ya köle ticareti ile büyük bir göç dalgası daha yaşanmıştır. Milyonlarca insanın zorla göç ettirilmeleri ile ihtiyaç duyulan emek gücü köleleştirme ile temin edilmiştir. Amerika'ya yönelik gerçekleşen göç kadar değilse de başta Afrika'daki sömürgeler olmak üzere Avustralya'ya kadar uzanan çizgide büyük göç dalgaları yaşanmıştır. Sömürgecilik faaliyetleri süresince devam eden bu akış, doğrudan sömürgeciliğin son bulmasıyla kısmen tersine dönmüştür. Tersine dönen göçte sömürgecilerin anavatanlarına avdet etmelerinin yanında asıl çalışmamızı ilgilendiren tarafı ile eski sömürge insanının, sömürgecinin evine yönelmesidir.

BM'nin yaptığı bir tahmine göre, en az bir yıldır kendi ülkelerinin dışında yaşayan göçmen sayısı 190 milyonun üzerindedir. Bu rakam bazılarınca yüksek, bazılarınca da önemsiz görülmektedir. Ancak rakamlar dünya genelinden ülkelere göre ele alındığında daha anlamlı hale gelmektedir. Mesela Avustralya ve İsviçre'nin nüfusunun neredeyse dörtte biri, Almanya'nın dörtte birinden biraz azı ve ABD'nin nüfusunun yüzde 12'si göçmenlerden oluşmaktadır. İngiltere ve Fransa'nın nüfusunun yüzde 10'undan biraz azı göçmenlerdir. (Ritzer, 2011:315-316) Rakamlar göstermektedir ki insanlar yaşamaları için daha cazip görünen merkezlere doğru akış halindedirler.

Friedman (2002:176-177) günümüz göçlerini geçmişin kitlesel göçlerinden farklı bir tarza, bireysel olarak gerçekleştiğine işaret eder. Bu tarz göçte "yatay toplumu" içeren, dünya ile ilgili haberleri yayma kolaylığı ve bununla ilgili film, radyo, televizyon gibi araçların etkisi söz konusudur. Günümüz dünyasında köyler artık dışarı kapalı olmaktan çıkmış, burada yaşayanlar dışardan gelen mesajların bombardımanı ile imkânları daha iyi olan ve büyümlü suretlere sahip yerler hakkında bilgi sahibi olmaktadır. Bu da onların göç edebilme imkânlarını zorlamalarına sebep olmaktadır.

Farklı etnik, kültürel ve dinî kökenlere sahip insanlar aynı mekânı paylaşır hale gelmektedirler. Bu da sosyal ilişkilerin sağlıklı sürdürülebilmelerinde bir mesele olarak gittikçe büyümektedir. Bu meselenin genelde ekonomiye özelde ise istihdama ilişkin çok önemli boyutları olmakla birlikte biz yazımızda sadece kültürel olanla ilgili bir analiz yapma yoluna gideceğiz.

2. ÇALIŞMANIN ÖNEMİ (RESEARCH SIGNIFICANCE)

Göç olgusuna tarihin her döneminde rastlanmaktadır. Ancak günümüzde göç, birçok sorunları beraberinde taşımaktadır. Özellikle sömürgecilik sonrası dönemden itibaren insanlar adeta hayatta kalabilmek için göç etmek zorunda kalmakta ya da bu zorunluluğa sürüklenmektedirler. Özellikle kaçak göçmenler, gittikleri yerlerde ciddi istismarlara maruz kalmaktadırlar. Diğer taraftan ister kaçak isterse yasal yollarla göçmen olarak yaşayanlar kendi kültürlerine göre yaşamakta önemli sıkıntılarla yüz yüze gelirken, buna ilave olarak da ötekileştirmeye maruz kalmaktadırlar. Bu çerçevede gerek çok kültürlülük gerekse göçmen kimliği etrafında yapılan tartışmalar büyük önem arz etmektedir. Göçmenlerle yerli vatandaşların karşı karşıya geldiği toplumsal ortamlarda ise ötekileşmenin ve ötekileştirmenin doğurduğu sorunlarla baş edilemez hale gelmiştir. Günümüzde gittikçe artan bu sorunların sebepleri ve sonuçları üzerinde sosyolojik çözümleme bulunmak, çözüm üretme yolunda hayati önem taşımaktadır.

3. GÖÇ OLGUSU (MIGRATION)

Göç bir yerden başka bir yere hareket etmektir. Hareketliliğin birçok sebebi bulunmakla birlikte zorunlu/mahkûm-gönüllü/hür ayrımında bulunarak bir sınıflandırma yapılabilir.¹ Para harcamakla ya da üstün hizmet sunmakla kendini gösteren yer değiştirme, kişinin gönüllü ve hür olarak gerçekleştirdiği bir hareketliliklerdir. Bu tür göçmenler yer değiştirdiği mekânın yerlileri tarafından da memnun edilmek üzere karşılanırlar. Zira bunlar katkı verenler sınıfına dâhil edilerek teveccühe mazhar olurlar. Bu sınıftan olan insanları cezbetmek için çeşitli yollara müracaat edilir. Buna karşılık para kazanmak ya da geçimini temin etmek için göç etmek zorunda kalanlar, kıt kaynakların istenmeyen paylaşımcıları olarak değerlendirilir ve onları yurtlarından uzak tutmak için çeşitli caydırıcı veya engelleyici yollara müracaat edilir.

Göç eden insanların farklılıklarını ifade etmek üzere mülteci, sığınmacı ve emek göçmeni kavramlarının açıklığa kavuşturulması faydalı olacaktır. Mülteciler, anayurtlarını terk etmeye zorlanan ya da güvenlikleri tehlikede olduğundan istemeden orayı terk edenlerdir. Sığınmacı, kaçtığı ülkede kalmak isteyen mültecidir. Emek göçmenleri ise anayurtlarını "itici" faktörler (işsizlik, düşük ücret, yetersiz hayat şartları) ve "çekici" faktörler (iş imkânı, yüksek ücretler, daha iyi hayat şartları) sebebiyle terk edenlerdir (Ritzer, 2011:319).

Günümüz göçlerini anlama bakımından belki de en etkili nitelendirme "sürgün" olacaktır. Sürgün hayat bulmanın değil ama hayatta kalmanın zorunlu kabulüdür. Daha iyi bir hayat yaşamaya yönelik bir tercih olmaktan ziyade, hayatı idame ettirebilmenin kaçınılmaz çaresidir. Öyle ki her türlü tehlikeyi göze alarak,² göç edebilecek durumda olabilmek bile bir derecede şanstır. Zira yerinden bile kıpırdamayıp, açlıktan ölen milyonlarca insanın varlığı bunu göstermektedir. Diğer taraftan son derece yetersiz hayat şartlarıyla boğuşan bu insanlar, niteliksiz görülüp, düzen için tehdit olarak algılandığından uzak tutulmaya ve sınırlardan içeri sızmaları engellenmeye çalışılmaktadır. Bu durumda onlar için "kaçak" olmaktan başka çıkar yol kalmamaktadır.

Sürgün asli bir evinin olduğunu ve en sonunda yuvasına kavuşacağını farz etse de yolculuk esnasında karşılaştığı müşkilat, böyle bir yolculuk planının kapsamını mütemediyen yarıp geçer. Yuvaya dönüş ihtimali zayıflar ve nihayetinde umutlar söner (Chambers, 2005: 11). Süründeki kaçak göçmenlerin her birisinin hikâyesi bu bakımdan bir dram içermektedir. Mesela Meksika'dan Amerika'ya yönelik göçte yaşanan ıstırapın çeşitli yönlerini göstermesi bakımından şu hikâye önemlidir: "Rio Grande'yi yayan geçip bir yük kamyonunun kasasına gizlenmiş olarak yol alan kaçaklar, havasızlıktan sersemlemiş bir halde San Antonio'ya varırlar ve varır varmaz da polis tarafından

¹ 1945'den beri gözlenen önemli göç hareketlerini tanımlamak üzere dört göç modeli takip edilmektedir. Birincisi klasik göç modeli olarak nitelendirilmekte olup, Kanada, Amerika ve Avustralya gibi "göçmen uluslar" için açıklayıcıdır. Burada göç büyük ölçüde teşvik edilmektedir. İkincisi sömürgeci göç modelidir ki bu Fransa ve Birleşik Krallık gibi, sömürgelerden gelen göçmenleri diğer ülkelerden gelenlere tercih eden ülkelerce izlenir. Üçüncüsü misafir işçi modeli olup, burada göçmenler ülkeye genellikle emek pazarının taleplerini karşılamak üzere geçici olarak kabul edilirler. Son olarak yasadışı göç modelinden bahsedilebilir ki burada çok sayıda sanayileşmiş ülkenin göçmen yasalarını sıkılaştırmasına bağlı olarak giderek daha yaygın hale gelmektedir. (Giddens 2008:569). Bir başka ayırım turist ve aylaklar şeklinde yapılmıştır (Ritzer, 2011). Aylak tabiri açıklayıcı olmakla birlikte, turist nitelendirmesi olgunun tamamını ifade etmekten uzaktır. Bir diğer nitelendirme nitelikli-niteliksiz ayrımı ile karşımıza çıkmaktadır ki, bu bizatihi ötekileştirmeyi doğuran değer yüklü bir sınıflandırmadır.

² Kaçak göç ya da insan tacirlerinin sevkıyat ile Batı'ya geçme girişiminde bulunurken ölenlerin gerçek sayısını tespit etmek oldukça güçtür. Ancak araştırmalarla her sene zulümden ya da yoksulluktan kaçan 4000 göçmenin denizde boğulduğu tahmin edilmektedir. (Giddens, 2008:568).

tutuklanırlar. Bunlardan on üçü hastaneye kaldırılır ve üçü hastanede ölür, geri kalanlardan yirmi üçü hemen Meksika'ya geri gönderilir ve yirmisi, üç kaçakçının ceza almasıyla sonuçlanan mahkemede dinlenmek için alıkonulur" (Wilson-Donnan, 2002:169).

Cazibe merkezi durumunda bulunan ülkeler, artan göç karşısında göçmenlere yönelik olumsuz tutum ve davranışlarını sertleştirmektedirler. Zira kamuoyu yabancıları -haklı ya da haksız-ekonomik bir külfet, ücret seviyelerine bir tehdit ve hazineye bir yük olarak görürler; kültüre, etnik saflığa ve ülkenin ruhuna da bir tehdit olarak görürler. Yabancılar kalabalık sayıda geldiklerinde, dillerine, dinlerine ve geleneklerine daha kolay sarılır, daha az sindirilebilir olurlar. Hak talebinde bulduklarında, millî imaj, millî miras, hatta millî ruh için tehlike haline gelir ya da öyle görünürler. Bu durumda göçmen yasaları milleti bu istilacılardan kurtarma savaşında silah haline gelir (Friedman, 2002:178). Her ne kadar kaçak göçü engellemek için ABD'nin çeşitli tedbirlere müracaat ettiği ve uyguladığı görülse de, aslında bir dereceye kadar stratejik ve döngüsel olarak, kaçak girişe göz yumar. Zira bilhassa güçlü tarım işletmelerinin talep ettiği ucuz iş gücünü temin etmek yoluna gidilir. (Wilson-Donnan, 2002:172-173) Böylece kontrollü kaçaklar her türlü sosyal haklardan mahrum, cüzî ve keyfi ücretlendirme ve sorumluluk dışı bırakılmakla, geçmişin siyahi kölelerinden daha düşük maliyetli yeni tip köleler olarak iş hayatında yer alırlar. Ayrıca Somersan'ın (2004:154) da belirttiği gibi ABD, 2003'teki Irak işgaline kadar dert yandığı kaçak göçmenler, savaş kararı alınca Amerikan vatandaşlığı vaat edilerek Irak'a yollanmış, sonra da kolu bacağı kopmuş insanlar televizyondan yayımlanan törenlerle "vatandaş" yapılmıştır.

Sürgündeki yolculuk sadece hayatta kalıp kalamama bakımından ölümcül bir macera değildir. Aynı zamanda hayatın manasını ve sahip olunan değerleri sürdürebilme ve dolayısıyla da kimliğini yaşatabilme açısından da ölümcüldür. Zira kendisine ait olanla başkasının olan arasında zikzaklar çizen göçmen, ne kendisi kalabilmekte ne de başkası olabilmektedir.

"Zincire vurulmuş bir köle olarak Atlantik'in öte yakasına götürülmek, nice umut ve hayallerle Akdeniz'i veya Rio Grande'yi illegal yollarla aşarak Kuzey'e kaçmak ya da hatta pasaport alabilmek ya da çalışma izni koparabilmek için yavaş ilerleyen bürokrasi kuyruklarında ter dökmek... Bunları yapmak, farklı dünyalar arasında yaşamayı, dilinizi, dininizi, müziğinizi, giyim kuşamınızı, dış görünüşünüzü ve hayatınızı yatay olarak delip geçen bir sınır boyunca yaşama alışkanlığını edinmek demektir. Başka yerlerden gelmek, "buralı" değil de "oralı" olmak ve dolayısıyla da aynı anda hem "içeride" hem de "dışarıda" olmak, tarihlerin ve hafızaların kesiştiği yerlerde yaşamaktır; bu tarih ve hafızaların hem ilk çözülüş ve dağılışını, hem de keşfedilen yollar boyunca yeni ve daha geniş düzenlemelere tercüme edilmesini deneyimlemektir" (Chambers, 2005:16).

4. ÇOKKÜLTÜRLÜLÜK (MULTICULTURALISM)

Çoğu toplumda göç hareketleri etnik ve kültürel farklılığa eklenmekte ve demografik, ekonomik ve toplumsal dinamiklerin biçimlenmesine etkiye bulunmaktadır. İkinci dünya savaşından beri ve özellikle yirmi yılı aşkın bir süredir küresel göçün yoğunlaşması, çok sayıda ülkede göçü önemli bir meseleye dönüştürmüştür. Batılı toplumların çoğunda artan göç oranları milli kimlik gibi müşterek kabul edilen kavramları tehdit etmekte ve vatandaşlık gibi kavramların yeniden gözden geçirilmesini zorunlu kılmaktadır (Giddens, 2008:569). Bilhassa kültürel dairede ortaya çıkan tartışmalar çokkültürlülük merkezinde odaklaşmaktadır. Kültür kavramının kendisi üzerinde henüz

bir anlaşma sağlanamamışken, ilave olarak çokluk tartışmaları, yaşanan sıkıntılardan kaynaklı olmak üzere gündemi işgal etmektedir.

Çokkültürlü terimi bazılarınca, çeşitli sebeplerle, hâkim toplumdan dışlanmış ya da kenara itilmiş etnik olmayan çok çeşitli sosyal grupları içine alacak şekilde oldukça geniş bir anlamda kullanılır. Buna karşılık bazıları da söz konusu hayat tarzı kümelerini, sosyal hareketleri ve gönüllü birlikleri dışarıda bırakarak, ulusal ve etnik farklılığı esas alıyor. Buna göre bir devletin mensupları ya farklı uluslara aitse (çokuluslu devlet) ya da farklı uluslardan kopup gelmişse (çoketnikli devlet) ve bu olgu bireysel kimliğin ve siyasî hayatın önemli bir yanını teşkil ediyorsa, o devlet çokkültürlüdür (Kymlicka, 1998:48-49).

Kymlicka'ya göre küreselleşme, azınlıkların ayrı bir kimlik ve grup hayatı sürdürmeleri için daha geniş bir zemin sağlamaktadır. Küreselleşme kültürel bakımdan homojen bir devlet mitini giderek daha fazla gerçeklikten uzaklaştırmış ve her bir devletin içindeki çoğunluğu, çoğulculuk ve çeşitliliğe daha açık olmaya zorlamıştır (Kymlicka, 1998:36). Bu süreçte etkili olan en önemli faktör göçtür. Göç oranındaki hızlı artış sonucunda, göç alan ülke göçmenlerin etnik özelliklerinin bir kısmını korumalarına izin vermek suretiyle kültürel çoğulculuğa dayalı bir görüntü sergiler. Bu olgu, özellikle kişi başına en yüksek göç alma oranına sahip olan ve dünyadaki yasal göçlerin yarısından fazlasının aktığı Avustralya, Kanada ve ABD'de hayati bir önem taşımaktadır (Kymlicka, 1998:42).

Ülkeler göçmen tercihi bulurken nispeten kolayca asimile edilecek olanları tercih etmekte, asimile edilemez olarak gördüklerinin ise ülkeye girişlerine engel olmaktadır. Mesela Çinlilerin Amerika ve Kanada'ya göç etmeleri engellenirken, Avustralya sadece beyazları kabul etmektedir. Şiddetli bir şekilde asimilasyon politikası uygulanırken, Kanada gibi ülkelerdeki etnik mozaik aldatmacası çok kültürlü politika olarak takdim edilmektedir. Hâlbuki Kanada'ya göç edenler asimile olmak üzere İngiliz veya Fransız olmak üzere iki hâkim kültürden birini seçmek zorunda bırakılmaktadırlar. Kanada, iki uluslu olmasına rağmen, İngilizlerle Fransızların birbirlerine gösterdikleri zoraki hoşgörü, asimilasyona direnen ya da asimile edilemez olduklarına inanılan yabancılara gösterilmemiştir (Kymlicka, 1998:42-43). Buradaki tavır farklı kültürler arasında olmaktan ziyade, kendi medeniyet dairesinde dönüp durmaktadır. Dolayısıyla Levy Bruhl'den Weber'e daha çok zihniyetler üzerinden yapılan ilkel-gelişmiş ayırımı uygulanarak devam ettirilmektedir.

Kültür ve kimlik, göç edenle birlikte taşınır, yani sınırın öte tarafına geçmekle kaybolmaz. Fakat taşınan unsurlar aynen kalmayıp değişirler. Aynı zamanda gittikleri yeri de değiştirirler. Wilson ve Donnan'ın çalışmalarında örneklendirdikleri gibi sınır boylarında bu etkileşimin daha yoğun olduğunu söylemek mümkündür (Wilson-Donnan, 2002: 201-205). Ancak beklendiği ya da iddia edildiği gibi etnik melezleşme ya da melez bir kültür kolaylıkla oluşmaz. Çünkü evvela göçmenler, yerleştikleri ülkenin "yerli" halkından uzak durmakta veya dışlanmak suretiyle uzak tutulmaktadırlar. Zaten gelir seviyeleri ortalamadan düşük olduğu için, özellikle orta sınıfın hayat alanına girememektedirler. İşçi olarak getirilenler, Avrupa'da olduğu gibi tamamen ayrı gruplar oluşturmaktadırlar. Kaçak gelenler ise genellikle polis denetiminde kamplarda bekletilmektedirler. Sömürgelerden gelenler de zaten "anavatan"lılardan daha "aşağı"da görüldüğü için bütünleşmeleri mümkün olamamaktadır (Somersan, 2004:154-155).

Göç olgusuyla birlikte sınırlar çiğnenir, kültürler karışır, kimlikler belirginliğini kaybetmeye başlar. Sınırların çiğnenmesi, bir görüş karmaşıklığı getirir; kültürlerin nüfuz edilebilirliğini ve olumsuzluğunu hissettirir. Ötekileri varoluşsal olarak değil, tarihî

oluşumları itibariyle görmemizi sağlar. Böylece kendimizinki de dâhil olmak üzere kültürlere atfettiğimiz dışlayıcı önyargıları aşındırır (Marley-Robins, 1997:170). Ancak önyargıların aşınması, mutlak manada onların ortadan kalkması durumunu doğurmaz. Yeni önyargılar ve dışlayıcı tutumlar, yüzyüze ilişkiler dolayısıyla daha derin ve kuvvetli olabilmektedir. Bu yüzden Maalouf (2004:11-12), herkesin eşsiz olarak gördüğü ve değerini dışlayarak elinde tutmaya çalıştığı kimliği ölümcül olarak nitelendirirken, bununla başedebilmek için kimliği tek bir aidiyet değil, çeşitli aidiyetlerin toplamı olarak görmek gerektiğini söyler. Bu karşılıklı bir kabul ile mümkün olabilir ki; bir tarafın dışlayıcı ve ötekileştirici tutum ve davranışlardan uzak durması, diğer tarafın da kökenlerindeki kültürlere bağlılıklarını koruyabilmeleri ve onu utanç verici bir hastalık gibi gizlemek zorunda kalmamaları ve aynı zamanda kendilerini açabilmeleri ile mümkün görülür.

5. ÖTEKİLEŞTİRME (OTHERING)

Ötekileştirme fiziki mesafeye bağlı bir uzaklık değildir. Yan yana olduğunda dahi mesafenin hissedilmesi ya da hissettirilmesidir. Hayali veya gerçek olsun, bireyin başkalarını kendi dünyasının sınırlarının dışında tutmasıdır. Bu demektir ki bazıları da bu dairenin içinde tutulmakta ve kabul edilmektedir. Fiziki mesafe ötekileştirmeyi kolaylaştırmakla birlikte, sosyal temasın yokluğu veya azlığı sebebiyle öteki ile kendisi arasında etkileşim düşük seviyededir. Buna karşılık fiziki mesafenin kaybolduğu durumlarda, zorunlu ilişkilerin haricinde sosyal ve psikolojik mesafe alabildiğine açılmaktadır.

Bu hususta Amerika Birleşik Devletleri'nin güneyinde bir kömür ocağında çalışan beyaz ve siyahi işçiler üzerine yapılan bir araştırmada, beyaz işçilerin %60'ının siyahilerle kömür ocağında konuştuğuları, şehirde ise konuşmadıkları görülmüştür. Çünkü kömür ocağında iş kuralları hüküm sürmektedir. Bu kurallara göre işçilerin birbirleriyle konuşmaları gerekirdi. Şehirde ise siyahilerle beyazların konuşmasını engelleyen sosyal normlar söz konusu idi. Beyaz işçilerin %20'sinin kömür ocağında da, şehirde de konuştuğuları; %20'sinin ise kömür ocağında da şehirde de zencilerle konuşmadıkları tespit edilmiştir. Bu son %20'lik gruplardan birincisinin siyahilere karşı olumlu, ikincisinin ise olumsuz tutumları olduğu ve bu tutumlara uyan davranışlar gösterdikleri söylenebilir (Kağıtçıbaşı, 1983:95-96).

İnsanların karşı karşıya geldiği arenada en önemli kutuplaşma "biz ve "onlar" ayrımı ile ifade edilir. "Biz" ve "onlar" yalnızca iki ayrı insan grubu değil, tümüyle farklı iki tutum arasındaki, duygusal bağlanma ve antipati, güven ve kuşku, güvenlik ve korku, işbirliği ve çekişme arasındaki ayrımı temsil eder. Bu iki zıt kutupta "onların" olan "bizim" olmaz ve "onlar" "biz" değildir. (Bauman 2002: 51) "Onlar" ve "biz" nitelendirmelerinde bulunurken, onları ve bizi ayırt eden ve farklı kılan bir kimliğe atıfta bulunulur. Farklı kimliklerle ortaya çıkmakla birlikte, genellikle tek kategoriye indirgenip "ötekiler" olarak görülen göçmenler, yaşadığımız dönemin kimlik mücadelesinde merkezî konumda bulunmaktadır. Bunu bir savaş olarak gören Maalouf, (2009:169-170) "ya Batı onların yeniden gönüllerini fethetmeyi, güvenlerini kazanmayı, öne sürdüğü değerleri onlara kabul ettirmeyi başarıp, dünyanın geri kalanıyla olan ilişkilerinden kendine yardımcı olacak belagatli arabulucular edinecek; ya da göçmenler onun en ciddi sorunu haline gelecekler" demektedir. Bu cümlede iki vurgu dikkatleri çekiyor: İlki, "öne sürdüğü değerleri onlara kabul ettirmek" ki bu muhatabının kimliğine saygı duyma ve hayat hakkı tanıma yerine, onlara kendi değerleriyle donattıkları kimliği kabul ettirme çabasıdır. Bundan sonra ikinci vurgu gelmektedir: "belagatli

arabulucular edinmek" ki bu da devşirme yoluyla yetiştirilmiş misyonerlere tekabül etmektedir. Yani önce devşirmeli, sonra misyoner olarak kullanılmalı! Eğer Batı bunu başaramazsa çetin bir savaşa hazır olmalıdır:

"Savaş çetin olacak, üstelik Batı artık onu kazanabilmek için çok iyi bir konumda değil. Dün, onun hareketlerine yalnızca ekonomik engeller ve kendi kültürel önyargıları köstek vuruyordu. Bugünse, çok büyük bir düşmanı hesaba katmak durumunda: Uzun zamandır yaralı olan ve şimdi ölümcül bir hal alan o kimlikler. Eski zamanlardaki göçmenler, sömürge halkları gibi, koruyucu güçten yalnızca üvey ana gibi değil de, ana gibi davranmasını istiyorlardı; onların oğullarıysa kızgınlıktan, gururdan, yılgınlıktan ve sabırsızlıktan bu akrabalık ilişkisini istemiyorlar artık; kökensel aidiyetlerinin simgelerini bayrak gibi sallıyor ve kimi zaman ikinci evleri düşman toprağıymış gibi davranıyorlar. Eskiden biraz yavaş olsa da etkisini gösteren bütünleştirme makinesi tıkanı. Bazen de onu kasten bozuyorlar" (Maalouf, 2009:170).

Maalouf'un adeta dert yanarak bahsetmiş olduğu kimliğin bayraklaştırması meselesi diyalog eksikliği ya da çatışmaya dayalı bir diyalogdan kaynaklanmaktadır. Taylor (2005:49), kimliklerin yalıtılmışlık içinde, tek başına oluşmayıp, başkalarıyla girişilen diyalogik ilişkilerle birlikte bireyin kendi içinde keşfettiği bir kimlikten hareketle kültürel farklılıkları bir tanıma politikası yoluyla, çoğulcu bir yapılanmayı çözüm olarak sunmaktadır. Ancak tanıma politikasının başarılı olabilmesi tanıyan ve tanınan arasındaki diyaloga dayalı ilişkinin sağlıklı yürütülmesiyle mümkün olabileceği aşikârdır. Ancak çatışmanın hüküm sürdüğü ve çatışmadan beslenerek kimliklerini devam ettirmeye çalışan, diyalogu da hâkim-mahkûm ilişkisi çerçevesinde yürüten bir ilişkide tanıma politikasının sonuç vermesini beklemek safdillik olsa gerek.

Göçmenlerin kimlik arayışları onları kendilerini farklı kılabacak unsurlara ya da manevi tatmini yükseltebilecek alanlara yönlentmektedir. Mesela ABD, İsveç ve Norveç gibi ülkelere göç eden Türklerde dine yönelik gözlenmektedir. Bilhassa kız çocukları ve kadınların oldukça erken yaşta örtünmeleri ve Kur'an kurslarına gitmeleri kimliklerinde din hâkimiyetini göstermektedir (Güler, 2009:423).

Modernliğin kuşatıcı temalarından olan kimlik duygusunu bozup sorgulayan şey göçle birlikte gerçekleşen adeta etrafa saçılmadır. Öteki, "radikal başka" tanındığında, artık dünyanın merkezinde olunmadığı kabul edilmiş olur. İnsanın merkez ve varlık duygusu değişir. Buna paralel olarak, tarihî, kültürel ve psişik özneler olarak insanlar da köklerinden koparılır, varoluşuna, hareket ve başkalaşım bağlamında karşılık vermeye zorlanır. Günümüzde özellikle Batı ve diğerleri arasındaki eleştirel ve uzak mesafenin daralması beklenmektedir (Chambers, 2005:39). Ancak söz konusu gelişme fiilen görülmemektedir. Farklı olanlar arasındaki mesafenin sebepleri ya da gerekçeleri değişmekte ama boşluk kapanmadığı gibi bazı durumlarda uçuruma da dönüşebilmektedir.

Aslında göçmen meselesinde madalyonun bir yüzünü göçmenler oluşturuyorsa da, diğer yüzünde bizatihi ev sahipleri vardır. Öz vatanlarının yabancılara işgalinde olduğunu düşünen sakinler, taşkınlıklarıyla seslerini yükseltmeye ve şiddet kullanmak suretiyle göçmenleri kendi ülkelerine dönmeye zorlamaktadırlar. Özellikle Almanya'da başta Türkler olmak üzere ötelenmiş zümrelere yönelik şiddet ve baskı gittikçe artmaktadır. Bu ise savaşı davet etmektir. Savaşa davetiyenin göçmenin psikolojisine etkisini göstermesi bakımından şu ifadeler dikkate değerdir:

"...İnsanlar çok yönlü aidiyetlerini üstlenemiyorlarsa, sürekli olarak saflarını seçmek durumunda bırakılıyorlarsa, kabilelerinin safları arasında dönmeye zorlanıyorlarsa, o halde dünyanın gidişatı hakkında endişelenmekte haklıyız demektir...İçimden işte katiller böyle "imal ediliyor" diye haykırmak geliyor!" (Maalouf, 2004:129).

Uzun bir sömürgecilik tarihi, Üçüncü Dünya'nın pek çok insanını sığınmacı ve göçmen olarak Birinci Dünya'ya getirmiştir. Bir zamanlar Avrupa, Afrika ve Asya kültürlerine uzaklarda muhatap olmaktadır şimdi "Öteki", kendisini Batı metropolünün orta yerine yerleştirmiştir. Tersine bir istila ile çevre, sömürge merkeze nüfuz etmiştir (Morley-Robins, 1997:159). Bu durum eski ırkçılıklara yenilerinin eklenmesine yol açmıştır.

Yeni-ırkçılık, "sömürgecilikten kurtuluş" çağına, eski sömürgelerle eski metropoller arasındaki nüfus hareketlerinin tersine çevrilişi, insanlığın tek bir siyasal alan içinde parçalanışı çağına ait bir ırkçılıktır. Göçle birlikte meydana gelen değişimler artık ırksız ırkçılık denen bir durum ortaya çıkarmıştır. Baskın temanın biyolojik soyaçekim değil, kültürel farklılıkların aşılabilirliği olduğu bir ırkçılık; ilk bakışta bazı grup ya da halkların diğerlerine üstünlüğünü değil, sadece sınırların kaldırılmasının sakıncasını, hayat tarzlarının ve geleneklerin bağdaşmazlığını savunan böyle bir anlayış "farkçı-ırkçılık" olarak adlandırılmaktadır (Balibar, 2000: 30).

Hardt ve Negri (2004:150) göçmenlerin çokluk adını verdiği süreci destekleyen unsurlar olduğunu iddia eder. Onlara göre göçmenler, her türlü coğrafi engelleri aşarak ve dolayısıyla da parçalayarak, çokluğun genel ortaklığına işaret eder ve inşasına katkıda bulunur. Gelir, çalışma ve hayat şartlarındaki müthiş farklara ve bunların ortaya çıkardığı korkunç sefaletle rağmen küresel ekonominin yönetiminde vazgeçilmez bir rol oynar. Bu farklılık bir dışlama değil, farklarla birlikte bir içerme durumunu ortaya çıkarır. Ancak bu içermenin mahiyeti pek de iç açıcı görünmemektedir. Zira Friedman'ın (2002:179) işaret ettiği gibi kültürel yok olma korkusu ülkeleri azınlıkların haklarını kısıtlamaya yönelik düzenlemelere yöneltmektedir. Bu ülkelerin demokratik olmaları uygulamalarla ilgili her hangi bir olumlu farklılık da doğurmamaktadır. Hatta demokrasinin muhafazası için lüzumlu gösterilerek bazı uygulamalara bizatihi demokratik mesruiyet de temin edilebilmektedir.

Kimlik var olmak için farklılığa ihtiyaç duyar ve kendi kesinliğini güven altına almak için farklılığı ötekiliğe dönüştürür (Connolly, 1995:93). Farklılıklar ötekileştirilirken, ötekiliği doğru kimlik görüntüsünü güvenceye almak için yaratılan günah keçilerine çevirme işlevi görmektedir. Farklılık ile ötekilik arasında bir paradoks söz konusudur. Farklılığa hakkını vermek doğru bir kimlik vaadini feda etmek demekken, doğru bir kimliğe sahip olmak da farklılığa haksızlık etmek demektir (Connolly, 1995:96). Yaygın kabul ötekinin bireyden farklı olanı ifade etmesidir. Ancak öteki nitelendirmesi ile aslında birbirinden başka olan durumlar hemcinsmiş gibi aynı daire içerisine dâhil edilerek anlatılmaktadır. Hâlbuki öteki olarak nitelendirilenler bazı durumlarda çokluğun birlik yönünü meydana getiren aynılığı içermektedir. Bunlar kimliği bütünde değil parçada farklı kılmaktadırlar. Parçada farklı olan bütünden ötelenmeyi doğurmaz. Tersine benzerliği ortaya çıkarır. Aslında öteki olarak nitelendirilenler başka olanlardır. Ancak "diğer" karşılığı olarak kullanıldığında ise birçok yanlışı içerir. Zira diğer sayı bakımından farklı olanı ifade eder. "Başka" ile "farklı" ise birbirinden ayrıdır. Çünkü farklılığı ortaya çıkaran, bir şeyle farklı oluşudur. Oysa başka, bir bütün olarak belirlenmiş olan kimlikten adeta bütünüyle başkalık arz eder. O halde her farklı olan "öteki"

değildir. Yine her farklı görülen ötelenmiş değildir. Ötelemenin olmadığı yerde farklılıklar çoklukta birliği oluştururlar (Tatar, 2008:189).

6. SONUÇ (CONCLUSION)

İnsanların mekânda yer değiştirmeleri sadece güncel bir hadise değildir. Ancak günümüzdeki hareketliliği geçmişten ayıran farklılıklar da söz konusudur. Kitleler ya da gruplar halinde yapılan göçlerin yerini imkân, kabiliyet ve mecburiyete dayalı bireysel göçler almıştır. Siyasi sınırlar kale surları gibi geçit vermez değildirler. Bu sebeple göç, yasaklar yoluyla sınırlandırılmakta ama bütünüyle engellenmemektedir. Kaçak ya da izinli göçmenlerin uzaklardaki evlerinden kopup hayat standardı yüksek yerlerde tutunmaya başlamaları, küreselciliğin toz pembe gelişmişlikle takdim ettikleri dünyanın var olmadığını canlı bir şekilde ikaz etmektedir. Kitle iletişimi ve internet gibi araçlar yoluyla sanal âlemde gözlenen ama hep kendisinden uzak tutulan sefalet, safahat içinde yaşayanların evinin kapısına dikilerek yakinen görülür olmuştur. Elleriyile yarattığını düşündüğü dünyaya mağrur bakışlarla nazar eden gelişmiş ülkenin insanları, kapısının zilini çalan sefalet ve onun hatırlattıkları karşısında afallamakta ama öylece kalmamaktadır. Yeni tedbir ve uygulamalarla bu menfi durumu kendi menfaatine hizmet edecek hale getirme çabası sergilemektedir. Bu sürecin politik arenada en dikkate değer boyutunu çokkültürlülük oluştururken, sosyal ilişkilerde yeni ötekileştirmelerle dolu tutum ve davranışlar incelenmeyi ihtiyaç haline getirmektedir.

Bir zamanların "evrensel", şimdinin "küresel" projelerinde farklılıkların törpülenerek tek bir daire etrafında toplanılma dayatması bizatihi ırkçılıktır. Zira farklılıkların farklardan birisi içerisinde eritilmesi kaçınılmaz olacaktır. Bu tehdittir ki, farklı olanları farklılık çizgisine sürüklemektedir. Batı dünyasında kısa süreli uygulamaların ardından göçmenlere yönelik çok kültürlü politikalar terk edilmiş, onların kendi kültürleri ile varlığı tehdit olarak görülmüş ve göçmenlere yönelik buldukları yerle alakalı yeni zorunluluklar ve yükümlülükler getirilmiştir. Söz konusu zorunlulukları yerine getirmeyenler sadece yasal karşılık bulmamaktadır. Yeni ötelenmelere maruz kalmakta ve yeni ötekileştirmelere muhatap olmaktadırlar.

Deri renginin belirleyiciliğinde kendisini gösteren ötekileştirme, günümüzde genel olarak 'göçmenler'e yönelik gerçekleşmektedir. Aşağılayıcı tutum ve davranıştan şiddete kadar uzanan toplumsal ilişki siyasi arenanın da malzemesi olmaktadır. Tehdit algılamasına bağlı olarak ortaya çıkan bu ilişkiler iktisadî darboğazların da besleyici etkisiyle gittikçe gerilmektedir. Rekabet durumunda kabiliyetsizliğin üzerini örtmekte, politik başarısızlıkların mazeretini oluşturmaktadır.

KAYNAKLAR (REFERENCES)

1. Balibar, E., (2000). "Bir "Yeni-Irkçılık" Var mı?", Irk, Ulus, Sınıf, Belirsiz Kimlikler, (Çev. N. Ökten), İstanbul: Metis Yay.
2. Bauman, Z., (2002). Sosyolojik Düşünmek, (Çev. A. Yılmaz), İstanbul: Ayrıntı Yay.
3. Chambers, L., (2005). Göç, Kültür, Kimlik, (Çev. İ. Türkmen ve M. Beşikçi), İstanbul: Ayrıntı Yay.
4. Connolly, W.E., (1995). Kimlik ve Farklılık, Siyasetin Açmazlarına Dair Demokratik Çözüm Önerileri, (Çev. F. Lekezizalın), İstanbul: Ayrıntı Yay.
5. Friedman, L.M., (2002). Yatay Toplum, (Çev. A. Fethi), İstanbul: İş Bankası Yay.

6. Giddens, A., (2008). *Sosyoloji* (Hızl: C. Güzel), İstanbul: Kırmızı Yay.
7. Güler, M., (2009). "Yurt Dışı Göç Ortamında Kadınlar", Sakarya Üniversitesi Uluslararası-Disiplinlerarası Kadın Çalışmaları Kongresi Bildirileri, C.1, 05-07 Mart 2009, ss.419-428.
8. Hardt, M. ve Negri, A., (2004). *Çokluk, İmparatorluk Çağında Savaş ve Demokrasi*, (Çev. B. Yıldırım), İstanbul: Ayrıntı Yay.
9. Kağıtçıbaşı, Ç., (1983). *İnsan ve İnsanlar, Sosyal Psikolojiye Giriş*, İstanbul: Beta Yay.
10. Kymlicka, W., (1998). *Çokkültürlü Yurttaşlık, Azınlık Haklarının Liberal Teorisi*, (Çev. A. Yılmaz), İstanbul: Ayrıntı Yay.
11. Maalouf, A., (2004). *Ölümcül Kimlikler*, (Çev. A. Bora), 18. Baskı, İstanbul: YKY Yay.
12. Maalouf, A., (2009). *Çivisi Çıkmış Dünya, Uygarlıklarımız Tükendiğinde*, (Çev. O. Türkay), İstanbul: YKY Yay.
13. Morley, D. ve Robins, K., (1997). *Kimlik Mekânları, Küresel Medya, Elektronik Ortamlar ve Kültürel Sınırlar* (Çev. E. Zeybekoğlu), İstanbul: Ayrıntı Yay.
14. Ritzer, G., (2011). *Küresel Dünya*, (Çev. M. Pekdemir), İstanbul: Ayrıntı Yay.
15. Somersan, S., (2004). *Sosyal Bilimlerde Etnisite ve Irk*, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yay.
16. Tatar, T., (2008). "Kimlik: Ötekini Belirlemek Ya da Kendini Bilmek", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, Yıl: 15, S.48, ss. 185-200.
17. Taylor, C., (2005). "Tanınma Politikası", *Çokkültürcülük Tanınma Politikası*, (Haz. A. Gutmann), İstanbul: YKY Yay.
18. Wilson, T.M. ve Donnan, H., (2002). *Sınırlar, Kimlik, Ulus ve Devletin Uçları*, (Çev. Z. Yaş), Ankara: Ütopya Yay.